

Popülizm Teorileri Işığında Türkiye’de Popülizmin Tarihsel Gelişimi: Siyasi Partiler Üzerine Bir İnceleme^{1 2}

Ali ÇARKOĞLU³ - Ezgi ELÇİ⁴ - Fatih EROL⁵ - Cansu PAKSOY⁶

Başvuru Tarihi: 17.09.2021

Kabul Tarihi: 03.03.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışma, popülist eğilimlerin Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden günümüz Türkiye siyasetine kadar hangi liderler ve partiler tarafından ne şekilde benimsendiğini araştırmaktadır. Bu amaçla çalışmamızın kurgusu popülizmi zayıf-merkezli bir ideoloji olarak kabul etmektedir. Görgül zenginliğe olanak sağlayan bu tanımlamanın ışığında Türkiye’deki popülizmin tarihi millet (halk), elitler ve milli irade kavramları çerçevesinde irdelenmiştir. İncelememiz Türkiye’deki popülizmde üç ayrı “halk” kavramını gözlemlemektedir. Bunlar, solda 1970’ler Cumhuriyet Halk Partisi’nin benimsediği “sıradan insanlar;” merkez sağ partilerin 1950’lerden itibaren takip ettiği “milli irade” ile “halkın akliselimi” ve sağda 1969 itibarıyla Milli Görüş ideolojisinin benimsediği “İslam milleti” tanımlamalarıdır. Türkiye’deki popülizm, milletin (halkın) karşısına yerleştirilen elitlerin tanımına siyasal partilerin muhalefette-iktidarda olup olmamalarına ve ideolojik sağ-sol yönelimlerine göre farklılık göstermektedir. Yakın dönemde ise Adalet ve Kalkınma Partisi, Demokrat Parti ve Adalet Partisi çizgisini ve Milli Görüş’ün yaklaşımını harmanlayarak Türkiye popülizmine yeni bir kimlik kazandırmıştır. Bu bağlamda, milletin (halkın) karşısındaki elit tanımı iç siyasetteki dışlayıcı-otoriter yöneticilerden uluslararası siyasetteki dış düşmanlara ve onların iç siyasetteki işbirlikçilerine endekslenmiştir. Sonuçta, incelememiz Türkiye’deki popülist eğilimlerin siyasette sadece belli bir parti ve ideolojiye ait olmadığını tarihsel bir bütünlük içerisinde sunmaktadır. Bu teorik temelli tarihsel bütünlük aynı zamanda diğer nicel ve nitel vaka analizlerine de önemli bir kaynak sağlayacaktır. Millet (halk), elitler ve milli irade kavramlarının tarih içerisinde ve siyasal sağ-sol ideoloji yelpazesinin neredeyse her yerinde geçirmiş olduğu gelişimi ortaya koymanın diğer karşılaştırmalı çalışmalara da hem kuramsal hem de görgül katkılarda bulunacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Türkiye, Millet, Elit, Milli İrade, Tarihsel İnceleme

Atıf: Çarkoğlu, A., Elçi, E., Erol, F. ve Paksoy, C. (2022). Popülizm teorileri ışığında Türkiye’de popülizmin tarihsel gelişimi: Siyasi partiler üzerine bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 323-348.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bu çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenen 217K177 numaralı "Türkiye’de Popülist Tutum ve Değerler Araştırması" projesinden türetilmiştir.

³ Koç Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, acarkoglu@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7656-0990

⁴ Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ezgi.elci@ozyegin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3713-788X

⁵ Koç Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ferol15@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0123-0321

⁶ Koç Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, cpaksoy18@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9519-9336

The Historical Development of Populism in Turkey in the Light of Populism Theories: An Analysis on Political Parties

Ali ÇARKOĞLU⁷ - Ezgi ELÇİ⁸ - Fatih EROL⁹ - Cansu PAKSOY¹⁰

Submitted by: 17.09.2021

Accepted by: 03.03.2022

Article Type: Research Article

Abstract

This article evaluates how and which political parties adopted populist notions from the late Ottoman Empire to contemporary Turkish politics. As such, our study considers populism as a thin-centered ideology. In the light of this definition, which allows broadening the scope for observational research, we examined the history of populism in Turkey along with the concepts of the people, the elites, and the people's will. Our review puts forward three distinct concepts of "people" in populism in Turkey. These conceptualizations cover "the ordinary people" of the Republican People's Party (Cumhuriyet Halk Partisi-CHP) during the 1970s on the left, "the will of the people" and "commonsense of the people" adopted by the center-right parties since the 1950s, and "Islamic people" embraced by the National Outlook (Milli Görüş) on the right since 1969. The definition of elites positioned against the people in Turkey varies depending on whether political parties are in power and where they fall on the ideological right-left spectrum. In the recent period, the Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi-AK Parti) has brought a new identity to Turkish populism by blending the lines of the Democrat Party (Demokrat Parti-DP) and Justice Party (Adalet Partisi-AP) and the approach of National Outlook. In this context, the definition of the elite against the people ranges from exclusive-authoritarian rulers in domestic politics to external enemies in international politics and their domestic collaborators. Overall, our historical analysis demonstrates that populist notions in Turkey is not restricted to a single political party or ideology. Such a historical analysis will provide a significant resource for further quantitative and qualitative analyses. We also anticipate that putting forward the development of populism over time and across the left-right ideological spectrum in Turkey will theoretically as well as empirically contribute to other comparative studies.

Keywords: Populism, Turkey, People, Elite, People's Will, Historical Analysis

⁷ Koç University College of Administrative Sciences and Economics Department of International Relations, acarkoglu@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7656-0990

⁸ Özyeğin University Faculty of Social Sciences Department of International Relations, ezgi.elci@ozyegin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3713-788X

⁹ Koç University College of Administrative Sciences and Economics Department of International Relations, ferol15@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0123-0321

¹⁰ Koç University College of Administrative Sciences and Economics Department of International Relations, cpaksoy18@ku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9519-9336

Giriş

Siyaset bilimi yazınında, tanımı ve ölçümü en tartışmalı kavramlardan biri, hiç şüphesiz, popülizmdir. Popülizm kavramının tarihsel süreçteki tanımı, bu tanımın öznesi ve nesnesinin ne olduğuna dair kavramsal karmaşa akademik çalışmalarda bugün de devam etmektedir. Geçmiş dönemdeki araştırmalara baktığımızda popülizm hem bir ideoloji, hem bir sosyal hareket ve hem de bir sendrom olarak tartışılmıştır (Canovan, 1982; Ionescu ve Gellner, 1969; Berlin ve ark., 1968). Bugün de popülizmin bir ideoloji (Mudde, 2007), strateji (Weyland, 2001), söylem (Laclau, 2005) veya tarz (Moffitt ve Tormey, 2014) olup olmadığı tartışması sürmektedir.

Bu karmaşık kuramsal durum günümüzde de hangi parti ya da siyasal hareketlerin popülist olarak sınıflandırılması gerektiği konusunda sürmektedir. Örneğin, Avrupa siyasetinde, Avusturya Özgürlük Partisi (*Freiheitliche Partei Österreichs-FPÖ*) ve Fransız Ulusal Cephe (*Front National-FN*, yeni adı ile *Rassemblement National*) örneklerinde görüldüğü üzere, popülizm arz yönünde siyasal liderlerin ve partilerin, talep yönünde ise seçmenlerin ve destekçilerin tutum ve davranışlarına denk gelmektedir. Diğer yandan, Latin Amerika siyasetinde, Kolombiya ve Meksika örneklerinde olduğu gibi, popülizm kayırmacılık, himayecilik (*clientelism*) ve kısa erimli, seçim odaklı fırsatçı ekonomi politikalarının takibi olarak gözlemlenmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2015). Tüm bunlara ek olarak, herhangi bir siyasal lider veya parti kendisini muhafazakâr, sosyal demokrat, ilerici vb. ideolojik etiketlerle tanımlayabilmekteyken, aynı tür bir öz tanımlamayı popülist olarak nitelenen partilerde görememekteyiz. Bundan dolayı da popülizm tanımlaması iki yönlü bir gelişim göstermektedir. Birincisinde, popülizm bir siyasal aktöre rakipleri ve muhalifleri tarafından atfedilen kötüyeli ya da aşağılayıcı bir etiket olarak kullanılmaktadır. İkincisinde ise, siyaset bilimciler siyasal bir aktörü belli değişkenler etrafında popülist olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda çalışmamız ikinci tanımlama koluyula ilgilenmekte ve popülizmin dünya siyasetindeki tarihsel gelişimlerini de hesaba katarak popülizmin Türkiye siyasetinde Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden bugüne hangi partiler tarafından ne şekilde benimsendiğini irdelemektedir.

Dünya siyaseti, *popülizm* olgusuyla ilk defa 1870'lerdeki Çarlık Rusya'sına karşı devrim yapmak için halka giden Rus aydınları (*narodnikler*) ile beraber karşılaşmıştır. 1868 yılında Mihail Bakunin'in *Narodnoye Delo* (Halkın Davası) Dergisi'nde yayınladığı makalesinde genç Rus üniversite öğrencilerine üniversitelerini bırakıp "halka gitme" çağrısında bulunduğu *Narodnik Hareketi*'nin yani Rus halkçılığının temeli atılmıştır (Haspolat, 2011, s. 560). Dünya siyaseti *popülist* kelimesiyle ise ilk defa 1891 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) Halkın Partisi'nin (*People's Party*) kısaltılma adıyla tanışmıştır. Solcu, köycü bir parti olan Halkın Partisi, 1890'larda ABD'deki Demokrat ve Cumhuriyetçi Parti'ye alternatif üçüncü bir partiydi. Yazına biraz detaylı baktığımızda, *popülist* kelimesinin modern parti siyasetindeki ilk kullanımının iyice düşünülmüş bir kavramsallaştırmadan sonra değil, iki siyasetin tren yolculuğu esnasında getirmiş olduğu dostane bir diyalogdan türetildiğini görmekteyiz. Tindall'ın (1972, s. 507) aktarımına göre, 1891'de Kansas'tan Santa Fe'ye (New Mexico) giden trende, Halk Partisi'nin Kansas temsilcisi W. F. Rightmire, Demokrat Parti'nin Kansas temsilcisi David Overmyer'e Halkın Partisi için 'Demokrat' ve 'Cumhuriyetçi' benzeri bir kısaltma aradığını belirtmiş. Latince bilen Overmyer, mevkidaşına *popülist* kelimesini önermiş ve bu diyaloga ortak olan iki gazeteci bu *popülist* kısaltmasını bir hafta içerisinde Halkın Partisi için yazılarında kullanmaya başlamış görünmektedir.

Peki, Türkiye'de popülizmin tarihsel gelişimi ne şekilde seyretmiştir? Bu çalışmada güncel popülizm teorileri ışığında geçmişten bugüne Türkiye'de popülizmin ve popülist eğilimlerin nasıl geliştiğine bakacağız. Elbette ki yer kısıtından dolayı her lider veya partiyi geniş şekilde ele alamamaktayız.¹¹ Zaten asıl amacımız derinlemesine

¹¹ Bu çalışma içerisinde ele alınamayan başka önemli siyasal aktörler de vardır. Örneğin Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) popülistten ziyade milliyetçi bir parti olduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir (Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2020). Yine Halkların Demokratik Partisi (HDP) diğer çalışmalarda popülist olarak değerlendirilse de (Tekdemir, 2021) bu çalışmada hem yer kısıtı hem de tarihsel olarak farklı bir siyasi gelenekten geldiği için dâhil

tek bir parti veya analizinden ziyade, Türkçe yazında bir boşluk halinde olan Türkiye'deki popülizm tartışmasına kuramsal temelli nitel bir katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple erken Cumhuriyet döneminden bu yana öndegelen siyasi parti ve liderlerin popülist eğilimlerini ortaya koymayı ve karşılaştırmalı tarih analizi ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktayız. Siyasal aktörlerin popülizmi zaman içinde ve farklı bağlamlarda değişiklik gösterebilmektedir (Elçi, 2019). Ancak bu varyansın zaman ve bağlam içerisindeki değişimini ortaya çıkarabilecek orijinal bir veriseti oluşturmak ve sonrasında bunun hakkında kuramsal ve tarihsel yorumlar getirmek ne yazık ki çalışmamızın kapsamı dışında kalmaktadır.

Nihayetinde incelememizin iki temel hedefi vardır. Birincisi, popülizmi günümüz sağ siyaseti ile ilişkilendiren genel kanının aksine, Türkiye'deki popülizmin siyasette sadece belli bir parti ve ideolojiye ait olmadığını, popülizmin ana eğilimlerinin farklı partiler tarafından kullanıldığını tarihsel bir bütünlük içerisinde sunmak istiyoruz. Bu tarihsel bütünlüğün hem akademik çalışmalara hem de siyasal karar vericilere çeşitli faydalar sağlayacağını tahmin etmekteyiz. Örneğin, tarihsel analizimizin Türkiye'deki popülizmi birey seviyesinde ölçümleyecek herhangi bir anket-deney çalışmasının ya da ülke seviyesinde değerlendirecek vaka analizinin teorisine, kurgusuna ve yorumlanmasına daha farklı bakış açısı getireceğini düşünüyoruz. Perspektif zenginliğinin de ötesinde, analizimizde vurguladığımız popülizm boyutlarının farklı siyasetçiler tarafından farklılaşan kelimelerle anlatılması liderler seviyesinde farklı çalışmalara da ön ayak olacağını ön görmekteyiz.

İkincisi, yöntemsel kaygının da ötesinde, Türkiye'den karşılaştırmalı popülist siyaset araştırmalarına aktarılması kuvvetle muhtemel kuramsal katkıların önünü açacak tarihsel bir incelemeyi yazına eklemek istiyoruz. Millet (halk), elitler¹² ve milli irade kavramlarının Türk siyasal tarihi içerisinde ve sağ-sol ideoloji yelpazesinin neredeyse her yerinde geçirmiş olduğu evrimin resmedilmesi iktidardaki ve muhalefetteki partilerin popülist envanterlerini diğer ülkelerdeki benzer parti gruplarıyla karşılaştırma imkânı sunacaktır.

Ülkedeki popülizm araştırmalarının sadece tek bir döneme odaklanmasını ya da belli sayıda liderleri değerlendirmesini kendi başına bilimsel bir zenginlik olarak görsek de bu aynı zamanda hem Türkiye'deki siyaset bilimi çalışmaları hem de karşılaştırmalı siyaset alanı için büyük bir kısıttır. Örneğin Toprak (2013), geç Osmanlı ve erken dönem Cumhuriyet dönemindeki popülizmi, populist akımları ve bu akımların Türkiye siyasetine etkisini incelemiştir. Sunar (1990), Demokrat Parti'nin (DP) popülizmini patronaj ilişkileri bağlamında incelerken sonraki merkez sağ partilere bıraktığı mirası da tartışmıştır. Erdoğan (1998) ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Bülent Ecevit liderliğinde yaşadığı dönüşümü sol popülist siyaset açısından irdelemiştir. Yine Özal'ın popülizmi farklı bağlamlarda analiz edilmiş (Öniş, 2004; Taşkın; 2012) ancak diğer örneklerdeki gibi farklı aktörlerle olan benzerlik ve farklılıkları detaylıca ortaya konmamıştır. Son olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) popülizmi tarihsel olarak miras aldığı gelenekler bağlamında tartışılmış olsa da (Aytaç ve Elçi, 2019), özellikle Milli Görüş ile bağı ve bu hareketin düzen karşıtlığı siyaseti dönemin diğer aktörleri ile birlikte irdelenmemiştir. Yazında sadece Taşkın (2022) popülizmin Türkiye'deki gelişimini karşılaştırmalı bir tarih analiziyle ortaya koymakta ve DP – Adnan Menderes, Adalet Partisi (AP) – Süleyman Demirel, CHP – Bülent Ecevit, Anavatan Partisi (ANAP) – Turgut Özal ve AK Parti – Recep Tayyip Erdoğan'a bakarak gelecek çalışmalara yön göstermektedir. Çalışmamız tüm bu karşılaştırmalı incelenen liderlerinin yanında analizlerine son dönem Osman-Türk siyasal düşünürlerini, tek parti dönemi CHP'sini ve Mustafa Kemal Atatürk'ü ve AK Parti'nin son yıllardaki elit tanımına kaynak sağlayan Milli Görüş hareketini ve Necmettin Erbakan'ı da eklemektedir. Buna ek olarak, bahsi geçen siyasal aktörler arasındaki etkileşimin ne türde millet (halk), elit ve milli irade kavramlarına yol verdiğini ve bu etkileşimin diğer ülkelere göre ne kadar farklı-benzer olduğunu analitik bir düzlemde irdelememizi başlı başına yeni bir akademik katkı olarak görmekteyiz.

edilmemiştir. Benzer şekilde Genç Parti (GP) de önceki çalışmalarda (Başlevent ve ark., 2005) popülist olarak değerlendirilse de sadece tek bir seçimde görece olarak başarılı olduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

¹² Oxford sözlüğüne göre elitler, özellikle zenginlikleri veya ayrıcalıkları nedeniyle bir toplumda en fazla güce ve etkiye sahip olarak görülen bir grup veya sınıf olarak tanımlanabilir (Yazarlar tarafından çevrilmiştir). <https://www.lexico.com/definition/elite>

Diğer bir deyişle aynı dönemde siyaset sahnesini paylaşmış farklı kamplardaki liderlerin hangi ölçekte, nasıl ve ne zaman birbirlerinin popülizmini perçinlediğini görememek yazında hala doldurulması beklenen nitel bir boşluktur. Çalışmamız bu boşluğu Türkiye siyasetindeki temel aktörlere dayanarak kapsamlı bir tarihsel analizle doldurmak istemektedir.

Türkiye'deki populist eğilimleri araştırmak için teorik olarak temellendirilmiş karşılaştırmalı tarihsel analiz yöntemini uyguladık. Bu nitel tarihsel araştırma için, geç Osmanlı döneminden günümüze kadar kapsamlı bir dizi birincil kaynak (ör., sanat eseri, belgesel ve konuşmalar) ve ikincil kaynakları (ör., kitaplar, kitap bölümleri ve gazete makaleleri) kullandık. Kullanılan kaynaklar tesadüfi olmasa da kamuya açık veriler ile sistematik bir analiz yapılmıştır. Kısacası, çalışmamızın yöntemi Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine uzanan populist eğilimlerin evrimini tarihsel olarak incelemektir.

Popülizm Nedir?

Popülizmin kavramsallaştırılmasında güçlükler yaşandığı aşikârdır. Yeniden yükselişe geçmiş siyasal bir akım olarak popülizmin farklı boyutları olduğu konusunda yazında bir fikir birliği olsa da bu bileşenlerin doğası ve özellikle de bu boyutların görgül olarak nasıl ölçülüp çözümleneceği hususunda bir fikir birliği yoktur. Biz bu çalışmada popülizmi, siyaset bilimi yazınında görgül çalışmalara en çok fırsat veren düşünsel tanımını ile ele alacağız.

Mudde'ye (2007) göre popülizm, ince-merkezli bir ideolojidir (*thin-centered ideology*).¹³ Buna göre, popülizm, toplumu “saf/halis halk” ve “yoz elitler” gibi birbirine düşman iki homojen kamplara ayırtıran ve siyaseti de her şeyden önce halkın iradesinin (*volonté générale*) siyasete yansımaları olarak öngören bir ideolojidir. Burada, popülizm, muhafazakârlığın, sosyal demokratlığın, ilericiğin veya sosyalizmin aksine kendi içerisinde tutarlı, her yer ve zamanda temel olarak aynı anlama gelebilecek bir “tam ya da bütünleşmiş ideoloji/kalın-merkezli ideoloji” (*full-ideology/thick-centered ideology*) değildir (Freeden, 1998). Yine bu tanıma göre sessiz çoğunluğu oluşturan halkın ve de halkı sömüren güçlü elit azınlığının doğası ve kimlerden oluştuğu konusu ülkelere ve yıllara göre farklılaşabilmektedir.

Halkı oluşturmak için Müller (2014, s. 486) halkın içinden bir grubun çıkarılması gerektiğini ileri sürer. Ancak popülistler halka ait olma ve olmamanın sınırlarını belirlerken faydacı davranıp bu sınırları muğlak bırakırlar. Popülistler halkı inşa ederken biz ve onlar ikiliği yaratırlar ve siyasetlerini bu ikilik ile sürdürürler. Böylelikle popülizm tartışmalarının temeli “halk”tır diyebiliriz (Mudde, 2007; Stanley, 2008; Laclau, 2005; Stavrakakis ve Katsambekis, 2014). Bu önemli temel dikkate alındığında, varolan araştırmaların ışığında bu çalışmamız da popülizmin “halk”tan türeyen özelliklerini analiz edecektir. Bu özellikler, halk-merkezilik, elit karşıtlığı ve milli iradeciliktir (Mudde ve Rovira Kaltwasser, 2017).

Popülizm kuramı için önemli olan halk, elit ve milli irade kavramlarının birbirleriyle etkileşime geçmesi ve bu yolla insanlara siyaseti anlamalarına fayda sağlayacak bir zihinsel harita sağlamasıdır (Mudde ve Kaltwasser, 2015). Bu sebeptendir ki, her ülke ve zaman için halk, elit ve milli irade kavramları farklılık arz etmekte, popülizm ülkelere ve zamana göre farklılaşma göstermektedir. Mudde'nin (2007) tanımın getirmiş olduğu bu gözlemsel zenginlik hem yazında popülizmin alt tiplerini çıkarmamıza yardımcı olmakta hem de üstüne katkıda bulunabileceğimiz bir popülizm ideolojisi yazınına geliştirmektedir. Popülizmi bir fikirler seti ya da grubu olarak tanımlamak diğer çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmanın kuramsal çerçevesine şekil verebilmek

¹³ Türk Dil Kurumu'na göre ideoloji siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü olarak tanımlanmaktadır.

ve aynı zamanda Türkiye siyasal tarihindeki partilerin ve liderlerin muhtemel popülist tutum ve davranışlarını gözlemlemek için fayda sağlayacaktır.¹⁴

Halk merkezilik özelliği, popülizmin “halk”ı homojen ve niteliği hakkında tam bir bilgi edinilemeyen bir tasvir sunması üzerine kurulur. Popülist akım ya da parti kendini bu kitlenin esas ve tek temsilcisi olarak görür. Mudde (2004, s. 546) halkı, mitlerin ve manevi değerlerin ışığında inşa edilmiş hayali bir cemaat olarak tanımlar. Popülistler halkı kendi söylemleriyle yaratırlar ve onu ülkenin geçmişine, bugününe ve geleceğine bağlarlar. Halkın karşısına konulan, onun içinden çıkmayan ve ona ait olmayan bir de “diğer” vardır: elitler. Bu “diğer” ya da “öteki” halkın karşısında ve onun çıkarlarını tehdit de eden bir unsurdur. Böylelikle halk genel olarak krizlerden etkilenen ve krizlerin sorumlusu olarak gösterilen “halka ait olmayan” gruplardan farklı olarak çerçevesizdir. Burada elitlerin şeytanlaştırılması ve elitlere duyulan soğukluk, bir nesne olarak halkın kimlik inşasında önemli rol oynar (Moffitt, 2015). Bunun karşılığında krizler karşısında korumasız durumda olan kitleler “halkın” bir bileşeni olarak karşılaştıkları politik ve ekonomik sorunlarla daha iyi başa çıkacağı düşüncesiyle bir araya gelirler. “Halk” inşasının ardından bireyler, sorunlarla sadece kendi kendine mücadele eden kimseler olmaktan çıkıp kendisiyle aynı sorunlara sahip olan kimselerle aynı gruba ait birer birey haline gelirler. Bu şekilde bireyler halk içinde homojenleşmiş olurlar (Oliver ve Rahn, 2016; Spruyt ve ark., 2016).

“Halkın” grup içi bir kimlik olarak inşası ile popülistler, “halka” kimin dâhil olduğundan çok kimin dâhil olmadığını sınırlarını çizirken grup dışındaki ortak düşmana karşı birlik hissi yaratırlar. Bu popülist anlayışa göre siyaseten ahlaksız olan elitler sadece kendileri için çalışmaktadır. Bu seçkin gruplar, halis, katıksız halkın gerçek iradesini gasp eden engellerdir (Müller, 2014; Mudde, 2010).

Seçkin gruplar ya da elitleri kabaca halis halktan maddi olarak daha güçlü olan bir grup olarak tanımlayabiliriz. Ancak popülistler, “halk” gibi “elitlerin” de kesin ve net bir tanımını yapmamaktadır. Elitler iktidar partisini ya da ülkeyi yönetenleri temsil edebileceği gibi, bürokrasi, entelektüeller, gazeteciler, zenginler, uluslararası ve ulusüstü kuruluşlar, finansal kurumlar ve yabancı ülkelere de karşılık gelebilmektedir. Kurulu düzen ya da statüko¹⁵ karşıtlığı ise halihazırdaki sisteme ve elitlerin ellerindeki siyasi ve ekonomik güce olan öfkeye ve bu gücün yok edilmesine karşılık gelmektedir (Barr, 2009). Popülist düşünce dünyasında seçkin grupları kötü şöhretlidirler. Elitler halkın düşmanı ve sömürücüleridir. Elitler ile çatışma halindeyken elitlere karşı kesinlikle taviz verilemez çünkü verilen her taviz halkın saflığını bozmaktadır (Mudde; 2004; Müller, 2014).

Milli iradeciliğe göre milletin istekleri bedeli her ne olursa olsun yerine getirilmelidir çünkü milletin sesi aslında Tanrı'nın sesidir (*Vox populi, vox Dei*) (Hawkins, 2010; s. 34). En karmaşık gözükten sorunlar için aslında çok basit çözümler vardır. Ancak popülist partiler haricinde kimse bu çözümleri savunmamaktadır çünkü sıradan halkın ortak iradesine popülistlerden başka kimse inanmamaktadır. Ahlaki ve bilgelik olarak üstün olmasına rağmen halkın sesi, elitler tarafından duyulmamakta ve duyurulmamaktadır (Hervik, 2012).

Popülizmin dayandığı milli irade aslında demokrasiye karşıt bir kavram olmamakta, aksine demokrasinin de temelini oluşturmaktadır. Milli irade, alınan kararların seçmene karşı sorumlu olduğunu ve karar alıcıların Tanrı tarafından değil vatandaşlar tarafından göreve getirildiğini temsil eder. Popülistlerin asıl olarak eleştirdiği sorunlar ise milli iradeden çok temsili demokrasinin sıradan vatandaşın isteklerini dikkate almaması ile ilgilidir (Canovan, 1999; Kaltwasser, 2014).

Ancak popülist demokrasi liberal demokrasinin savunduğu temel prensipleri reddetmesinden dolayı *illiberal* olarak tanımlanabilir. Popülistlere göre milli irade biriciktir ve temsili demokrasinin elitleri ve kurumları milli iradeyi hiçe saydığından dolayı yozlaşmıştır (Pappas, 2016). Bu sebeple popülizm, halk ile liderler arasında aracısız bir ilişki tahayyül eder (Pasquino, 2008). Bu lider halkın içinden çıkmıştır ve halkın akliselimini temsil

¹⁴ Diğer çalışmalar için bkz. Kaltwasser ve Van Hauwaert, 2020, ss. 8; Busby ve ark. 2019, ss. 617; Hawkins ve ark. 2018; March, 2017, ss. 284; Rooduijn ve Pauwels, 2011, ss. 1273; Bos ve ark., 2020, ss. 5.

¹⁵ Oxford sözlüğe göre statüko, özellikle sosyal veya siyasal konularla ilgili mevcut durum olarak tanımlanmıştır (Yazarlar tarafından çevrilmiştir). https://www.lexico.com/definition/status_quo

etmektedir (Elchardus ve Spruyt, 2014). Popülistler gerçek demokratlar olarak milli iradeyi gaspeden elitlerden geri almayı amaçlamaktadır. Popülist lider, bu sebeple sıradan halkın tek kurtarıcısı, şeytani düşmanlardan koruyucusu olmakla birlikte konuşması, hayat tarzı ve davranışları ile de sıradan halktan biri olarak yaşamaktadır (Albertazzi ve McDonnell, 2008; Weyland, 2001; Canovan, 1999).

Popülizm aslında çoğunlukçuluğu amaçlamaktadır (Taggart, 1995). Mudde'nin (2007) tanımındaki genel irade, tek egemen olan halkın sınırsız iradesine karşılık gelmektedir. Sorunların çözümünde başvurulması gereken halk iradesi her zaman haklıdır (Mudde, 2010; Hawkins, 2010). Milli iradenin sesini duyurması için yetersiz kalan temsili demokrasi yerine popülistler, plebisitler ve referandumların yanında büyük mitinglere ve kamuoyu yoklamalarına büyük önem atfetmektedirler (Weyland, 2001).

Türkiye'de Popülizm

Tüm bu ayırt edici düşünsel özelliklerini hesaba kattığımızda Türkiye'deki popülizm olgusunu kronolojik olarak halk, elitler ve milli irade temelinde inceleyebiliriz. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Türk siyasal düşünce dünyası iki farklı kültürün mücadelesine gitmektedir ve popülist ideoloji de bu iki kültürün sahiplendiği veya dışladığı milli irade kavramının etrafında gelişim göstermektedir. Bu iki kültürden birisi dönemin elitleri olan saray, divan ve Osmanlı devlet kültürü iken, ötekisi bu seçkin çevrenin dışında yer alan halk kültürüdür. 1870'lerin Rus halkçılarından esinlenen İttihat ve Terakkicilerin kurduğu ilk Türk popülist yazımı olan *Halka Doğru* dergisinin ilk sayısında Ziya Gökalp (1913, s. 107; Özden, 2006, s. 90) bu kültürel-toplumsal ve hatta siyasal bölünmeyi şöyle ifade etmektedir:

Her milletin iki medeniyeti var: resmi medeniyet, halk medeniyeti... Başka kavimlerde resmi medeniyetle halk medeniyeti o kadar açık bir suretle ayırt edilmez. Türklerde ise bu ayrılık ilk bakışta göze çarpar. Türklerde resmi lisandan, resmi edebiyattan, resmi ahlaktan, resmi hukuktan, resmi iktisadiyattan, resmi teşkilattan büsbütün başka bir halk lisanı, halk edebiyatı, halk ahlakı, halk hukuku, halk iktisadiyatı, halk teşkilatı vardır. Bu hadisenin sebebi Türklerin kendi müesseselerini yükseltmek suretiyle bir medeniyet ibda etmek yolunda gitmeyip yabancı milletlerin müesseselerini itina ve onlardan yapma bir medeniyet terkip etmeleridir.

Burada İttihat ve Terakkicilerin popülizminin geliştirmiş olduğu halk kavramı aslında *köylü halkına* denk gelmektedir (İlgazi, 2002, s. 161; Toprak, 1992, s. 56; Altan, 2005, ss. 548-549). İttihat ve Terakkicilerin sıradan (köylü) halka doğru hareketinin siyasal uzantısını CHP'nin *Halkçılık* ilkesinde vücut bulan popülizmde gözlemlemekteyiz. Tek parti dönemi CHP halkçılığında halk, kanunlar karşısında eşit, sınıf çatışmalarından ve ayrışmalarından muaf, egemen Türk milletidir. Fakat köylü halkının terakkisi (ilerlemesi), ittihadı (türdeş birliği) ve muasırlaşması (çağdaşlaşması) için güçlü ve laik asker-bürokratik aydınlar, halkı halkevleri, halkodaları ve köy enstitüleri aracılığıyla terbiye etmeli ve aydınlatmalıydı (Karaömerlioğlu, 2001, s. 283; Toprak, 2002, ss. 57-58; Çavdar, 1983, ss. 879, 883).

Özellikle Kurtuluş Savaşı döneminde şekillenen hâkimiyet-i milliye düşüncesinin temeli esasen halkçı aydınlara ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ideolojik görüşlerine dayanır. O dönem için Sultan, Bab-ı Ali bürokrasisi ve dış (işgalci) güçler zamanın elitleri olarak kabul edilmişti. Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünün ardında bugünün Türkçesi ile büyük harflerle yazılmış bulunan Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Hâkimiyet bila kayd-u şart milletindir*" sözü yine o zamanın halkçı ruhunu temsil eder. CHP'nin altı oku, 1937

anayasa değişikliği ile benimsenmiş ve halkçılık en üst kanunda temsil edilmeye başlanmıştı. 1923'te çıktığı yurt gezisi sırasında Mustafa Kemal Atatürk, saltanat düzenini eleştirirken milli iradeye de şu sözlerle vurgu yapmıştı (Önder, 1972, s. 62):

Geçen ve tarihe karışan tarzı idarenin son zamandaki ismi ve şekli, meşrutiyet idaresi idi. Veya “saltanat” idi ve daha evvelki ismi de mutlakiyet idi. Yalnız beş altı yüz sene değil, bütün Türk tarihini karıştırdığımız her zamanda memleketi harabeye sevkeden ve milleti, hiçbir zaman kendi saadetiyle iştigale müsaade etmeyen serseri bir irade idi ve o irade tesis ettiği devletleri tarihe tevdi etmek mecburiyet ve mahkûmiyetinde kalmıştır. Halbuki bugünkü tarzı idare ki milletin hakimiyetini bila kayduşart kendi uhdesinde bulunduruyor. Milletin mukadderatını doğrudan doğruya şunun bunun elinde değil, kendi elinde tutuyor.

Yine başka bir konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk, “bizim nokta-i nazarımız – ki halkçılıktır – kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, prensibidir” diyerek halka ve halk iradesine verdiği önemi ifade etmiştir (Toprak, 2013, s. 405).

Zaman içinde kaçınılmaz olarak Türkiye'nin elitleri haline gelen CHP'nin Halkçılık ilkesi *halka rağmen halk için* düşüncesini tasavvur ediyordu (Sunar, 1983, s. 2077; Köker, 2007, s. 138). Karaömerlioğlu'na (2009, ss. 282-283) göre Tek Parti döneminde *halka rağmen halk için* düşüncesinin temelinde köylü nüfusun Milli Mücadele'de pasif kalması yatmaktadır. Bu sebeple Cumhuriyet'in kurucuları ve dönemin önde gelenleri kendilerini kültürel olarak toplumdan bağımsız görürken, halkçılığı da toplumu dönüştürmek için bir enstrüman olarak düşünmüşlerdir. Halkçılık, Cumhuriyet'in yeni elitleri için halkın isteklerinden bağımsız olarak bir Batılılaşma programı haline gelmiştir.

CHP'nin modernleşme hareketinin ve icraatlarının yarattığı reaksiyon ise Türkiye'deki merkez sağ ve İslamcı sağ siyasi hareketinin popülizmine ön ayak olacak, “Kemalist aydın-elit” karşıtlığına, dışlanmış, ezilmiş köylü halk tasavvuruna ve anayasal demokrasiye duyulan şüphecilige alan açacaktı. Öyle ki, Şerif Mardin'e göre (1973, s. 185), Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesi ile CHP ve DP arasındaki çekişme “gerçek popülistler” ve “bürokratlar” arasında bir mücadele olarak görülmeye başlanacaktı.

Türkiye'de merkez-sağ popülizmin asıl başlatıcısı Adnan Menderes liderliğindeki DP olarak kabul edilmiştir (Sunar, 1983, ss. 2079-2080; Sunar, 1990, ss. 749-750). “Yeter Söz Milletindir!” sloganıyla 1950 genel seçimlerini kazanan DP hem Türkiye'de çok partili hayata geçişi hem de sağ popülizmin sözcülüğünü başlatmıştır. DP lideri Menderes'e göre Cumhuriyet devrimlerinin asıl muhafızı Türk milletidir. Buna karşın “Kemalist elit,” CHP ve İstanbul aydınları halkı gerici ve zapt altında tutulması gereken bir cemiyet olarak görmektedir:

Bu memlekette irtica vardır demek sizlerin kütle halinde geri fikirde mutaassıp ve kara cehaletin pençesi altında bulunduğunuzu; ileriye doğru değil, bilakis Ortaçağ karanlıklarına müteveccih olduğunuzu iddia etmektir. Muhalefet çevrelerinin zihinlere salmak istediği korkuya bakılacak olursa, Türk cemiyeti her an dini bir irtica hareketine derhal geçmeye müheyya bulunan, fakat silah ve süngü tehdidi altında ancak zapt olunabilen geri bir cemiyettir. Bu, Türk cemiyetine hakaret etmektir... Muhalefete göre, bu memlekette bir avuç insan vardır. Bu münevverler ileri hamleler taraftarı ve inkılapçı insanlardır. Buna mukabil bütün sizler mutaassıpsınız, ileri hareket ve hamlelerin düşmanısınız (Ahmad, 1996, s. 367; Özkan, 2004, s. 43).

Yine 1954 yılındaki bir başka konuşmasında Menderes, CHP'li elitlerin DP iktidarını sürekli tehdit ettiğini belirtirken aslında CHP'nin azınlığın çoğunluk üzerinde tahakküm kurmak istediğini ileri sürmüştür. Menderes'e göre bu seçkinler demokrasiye inanmamakta, küçük bir azınlık olarak kendilerini milli iradenin üstünde görmekteydiler (Neziroğlu ve Yılmaz, 2014a, s. 463).

Hiçbir zaman Demokrat Parti iktidarını, rızalarıyla kabul etmiş görünmemektedirler ve mütemadiyen bu memlekette bir psikoz yaratmak, ekalliyetin düşüncesini ve fikrini ekseriyete hâkim kılmak, ekseriyeti ekalliyete tâbi hale getirmek istemektedirler. Bu da, hiçbir zaman demokrasi sistemine, ekseriyet sistemine inanmamış olduklarından ileri gelmektedir. Kendilerini münevver müstebit addediyorlar ve mütemadiyen ve mütemadiyen ekalliyetin baskısı, altında memleketi idare etmek arzusunun güdülerini. Mademki reyler iktidarı ve idareyi ele alamadık, bu defa şirretlikle iktidarı baskı altında bulundurur, iktidarı istediğimiz istikamete sevkederiz, diyorlar; Bunu politikalarının hedefi ve gayesi olarak tâyin etmişlerdir.

DP'nin başlatmış olduğu siyasal popülizmin ilk evreleri (1950-1958) “patronaj sistemine dayalı ılımlı [bir] popülizm(dir)” (Sunar, 1983, s. 2084; Baykan, 2017, ss. 168-169). Bu evrede DP kendisini seçimlerde destekleyen kasaba ve illere fabrikalar kurmakta, DP'li doktorlarla halkı ücretsiz veya düşük ücretlerle tedavi ettirmekte, orta ve büyük ölçekteki çiftçilere Marshall yardımlarının da sayesinde Ziraat Bankası kredileri sağlamak, tarımda makineleşmeyi hızlandırmakta ve kendisine yakın gazetelere ilan ve reklam gelirleri getirmektedir (Özkan, 2004, ss. 35-36, 39-40; Sunar, 1990, s. 753). Ancak, 1958'de yabancı sermayenin sınırlılığı, artan ithalat girdilerinin dış borçlanmayla karşılanması, tarımdaki yüksek devlet sübvansiyonları ve yükselen enflasyon ülkeyi ekonomik krize itmiş, nihayetinde DP'nin patronaj kaynaklarının tükenmesine neden olmuştur. Böylelikle, DP'nin başlatmış olduğu siyasal popülizm ikinci evresinde (1958-1960) “plebisiter ve otoriter [bir] popülizme” evrilmiş ve DP'nin yükselen dini ve milliyetçi referanslarına ve anayasal hak ve özgürlükleri kısıtlamalarına sebebiyet vermiştir (Sunar, 1983, s. 2084). Nihayetinde Türk Silahlı Kuvvetleri, 27 Mayıs 1960 darbesiyle, bir bakıma *halka rağmen halkçı* cumhuriyet devrimlerinden ödün veren DP popülizmine müdahale etmiştir.

DP'nin siyasal popülizmini Süleyman Demirel liderliğindeki AP miras almıştır. Süleyman Demirel'e göre AP Türk milletinin sinelerinden çıkan temiz, asil ve vakur bir partidir. Bu sebeple Türk milletinin sinelerinden çıkan diğer her şey gibi güzel ve canlıdır. En önemlisi DP'ye oy vermiş vatandaşın devamıdır ve koruyucusudur (Türk, 2017, s. 608, 612; Türk, 2018, s. 49).

AP'nin icraatları DP'nin icraatlarına büyük benzerlik göstermekteydi. Her iki parti de ülke çapında patronaj ağlarına sahipti, halkın dini duygularına seslenmekteydi ve sanayi teşviklerini ve çiftçinin sübvansiyonlarını seçim bazlı kullanmaktaydı. Yalnız, DP'nin popülizminde halk köylü ezilmiş yığınlar iken, AP'de halk, artık, devlet elitlerinin mağduriyetine uğratılmış olan (Müslüman-Türk milletinin) milli iradesidir:

Bizim için millet her şeydir. Biz millet dediğimiz zaman sınıf ve zümre ayrımı yapmadan, genç ihtiyar demeden, büyük bir bütünü, bir ve beraber bir bütünü düşünmekteyiz. Toplum içinde bütün kuvvetlerin kaynağı, bütün hakların sahibi, bütün hürriyetlerin maliki millettir. Onun üstünde bir kuvvet yoktur. İrade onundur. Hâkimiyet onundur. Onun sahip olduğu hakları, hürriyetleri tahdit etmeye yetkili bir şahıs, bir zümre, bir sınıf mevcut olabileceğine inanılmaz (Süleyman Demirel, “3. AP Büyük Kongresinde Yaptığı Konuşma”, 27.10.1966; Türk, 2018, s. 50).

Üstün irade milletin iradesidir. O irade burada tecelli eder. Türkiye’de hükümetler bu heyetin iradesiyle gelmeli, bu heyetin iradesiyle gitmelidir, diyoruz. Bunun dışında bir irade kabul etmiyoruz (Neziroğlu ve Yılmaz, 2014b, 285).

1965’ten 1971’e kadar olan AP tek parti hükümetleri döneminde halk kavramı kuramsal olarak milli iradeye dönüşmektedir ve bu aşamada dört nokta dikkatimizi çekmektedir. Birincisi, 1965-1971 yılları arasında AP iktidar partisi olsa da “askeri vesayet” devam etmektedir ve milli irade söylemi askere ve diğer bürokratik güçlere demokrasilerdeki meşruiyet kaynağını hatırlatmaktadır (Aydın ve Taşkın, 2016, s. 242-243).

İkincisi, milletin karşısında tasvir edilen elitler artık kimliği belli gerçek kişi veya kurumlar değildir. Bunun yerine AP elit tanımını ucu açık tutmuş ve milli iradenin karşısına Tek Parti Dönemi’ndeki gibi halkı cahil, gerici, hor gören zihniyetin hayali temsilcilerini koymuştur. Bu “elitist¹⁶ zihniyet” bir bakıma DP’yi 1960’da deviren, AP’yi de devirmeye çalışan darbe heveslileridir. Demirel’in aktarımına göre 1966 Senato seçimleri döneminde, Giresun’daki seçim konuşmasının hemen ertesinde kendisine bir not uzatılmış ve notta, “Menderes’i astık, seni de asarız” ifadesi bulunuyormuş. Bu tehdit notuna karşılık Demirel, tekrardan kürsüye çıkarak “Menderes’i astınız, katil odunuz. Elinizden geleni ardınıza koymayın” karşılığını verdiğini belirtmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s. 1044). Böylelikle, Türkiye’deki siyasal düşün hayatında elitler, halkın ve milli iradenin karşısına oturtulmuştur. Buradaki en büyük sorun, milletin tek tipleştirilmesi, fikir ayrılıklarından imtina edilmesi, kutsallaştırılması ve bu kutsallığın temsilcisi olduğunu ileri süren AP karşıtı demokratik muhalefetin de millet ve milli iradeye karşı gelen elitler olarak tasvir edilmesidir. Zira AP’nin merkez sağ pozisyonuna karşılık, tek parti iktidarı imajını *ortanın solu* fikriyle düzeltmeye çalışan muhalif CHP, AP’ye göre düşman Sovyetlerle iş birliği içerisinde (Moskovacıdır) ve *ortanın solu* [da aslında] *Moskova’nın yoludur* (Aslandaş ve Bıçakçı, 2006, s. 161).

Üçüncüsü, iktidarda olan AP popülizminde elit kavramı üstü kapalı olarak ideolojik bir tanımlamaya da gitmektedir. DP popülizminde elitler iç siyasetteki otoriter, laik, güçlü sivil-asker bürokratlar ve aydınlardır. AP’de ise elitler sadece “tek parti döneminin devamı olan sivil-asker bürokratlar ve aydınlardan” değil, aynı zamanda yurtdışındaki yabancı tehditlerle ve düşmanlarla iş birliği yapan tüm solcu gruplar ve partilerdir.

Dördüncüsü, milli irade tasavvuruna göre Demirel – Çoban Sülü / Baba – ve AP milletin bir parçasıdır. Demirel bu milletin tek bir bedendeki temsilidir. Demirel’in konuşmalarında kendi kendine soru sorup cevaplaması en nihayetinde “milletin sesli düşünmesi[dir]” (Türk, 2018, s.52) ve *halkın akliselimiyle* siyasette ilk defa iletişime geçilmesidir. Bora ve Erdoğan’a (2003, ss. 635-636) göre, Türkiye siyasetinde sıkça bahsi geçen *halkın akliselimi* kavramı bir tür ortak duyu (*common sense*) veya *popüler* [bir] *bilinç*dir. Muhafazakâr popülist düşünce bu ortak duyu mazlumdur, kutludur ve kendisini gerçekleştirecek milli aydınları beklemektedir. Bu *aklıselim*, tek parti CHP iktidarının halka rağmen halkçı uygulamalarını olabildiğince geçiştirmeye çalışmıştır. Demirel’in Isparta ağzını da kullanarak kendi kendisine kısa, basit sorular sorup yanıtlaması aslında Demirel’in kendisini halkın yerine koyması ve *aklıselime* seslenmesinin ilk defa denendiği bir yoldur. Demirel’in halkın içinden çıkmış oluşu, ona göre CHP’nin Anadolu insanını umursamayışı ve millet ile seçkinler arasındaki ikilik kendi sözleriyle şu şekilde ifade edilmiştir:¹⁷

¹⁶ Oxford sözlüğe göre elitizm, bir toplumun veya sistemin elitler tarafından domine edilmesi anlamına gelmektedir (Yazarlar tarafından çevrilmiştir). <https://www.lexico.com/definition/elitism>

¹⁷ Süleyman Demirel belgeseli olan İslamköy’den Çankaya’ya için, bkz. https://www.youtube.com/watch?v=-8q1sw2_Xfg

İnsan karanlıkta oturabilir ama aç oturamaz. Onun içindir ki benim içinden geldiğim Anadolu köyü ve köylüsü, bilhassa 30’lu 40’lı yılları söylemek istiyorum, hem karanlıktaydı hem de mahsul olmadığı zaman hayvanı da açtı kendisi de açtı. Biz o ıstırapın içinde yetiştik. Biz yoksulluğun, fukaralığın ne olduğunu biliriz. Bunu ortadan kaldırmanın ne olduğunu da biliriz. Biz, henüz tanesi dolmadan kurumuş başakların arkasından geldik. Bu başaklar kurumamalıydı. Ona su lazımdı. Ve bizim kavgamız bozkırla yeşilin kavgasıydı. Bozkırı, yeşile çevirmeliydik.

1960’lar ve 1970’lerde, Demirel ve AP’nin DP’den devraldığı merkez sağcı popülizmin karşısında iki farklı popülist ideoloji bulunmaktaydı. Bunlardan ilki CHP içerisinde İsmet İnönü’nün fikirsel kurucusu olduğu *Ortanın Solu* fikri ve bu fikrin sol popülist yürütücüsü Bülent Ecevit’tir. Ecevit’in ortanın solu popülizmine göre halk adaletsizliğe, yoksulluğa, baskıya ve sosyal adaletsizliğe mahkûm edilmiş köylü, işçi ve gece kondu sakini kitlelerden oluşan bir ezilenler bütünüdür (Aslandaş ve Bıçakçı, 2006, s. 183). Bu bakımdan Ecevit’in zihnindeki halk ve elit ayrışımı *ezilenler* ile *ezenler* arasındadır. Ecevit kendi sözleri ile halk ile halka ait olmayanları, yani elitleri, şu şekilde anlatmıştır (Ecevit (2008), ss. 1-2):

Toplumda kendilerini imtiyazlı gören, kendilerinde bazı imtiyazlar, herkesin yararlanamayacağı bazı olanaklar bulunması gerektiğini düşünen veya öyle olanakları elde etmiş olan ve bu olanaklardan yararlanarak emeğin artı değerinden dengesiz pay alabilen veya demokrasinin eşitlik ilkesinin ötesinde bir güç edinebilen, toplum yönetimine ağırlığını aşırı ölçüde koyabilen kimseler halk kavramının dışında görülebilir.

Halk, daha çok bedensel veya düşünsel emeğiyle yaşamını kazanmak durumunda olan ve tek başına sahip olduğu olanaklarla topluma ve devlet yönetimine yeterince ağırlığını koyma olanağını bulamayan insanların toplamıdır, diyebilirim.

1973 genel seçimleri öncesinde Sivas’ın Yıldızeli ilçesinde seçim gezisindeyken, yaşlı bir kadının Ecevit’i “Karaoğlan” olarak çağırması Ecevit’e kendi halkçı lakabını kazandırmış ve CHP’yi de “halkın içinden gelen, içinden gelmese bile halkı küçümsemeyen” bir partiye dönüştürmüştür (Esmer, 2008, ss. 80, 82). Burada şunu belirtmek gerekir ki, Ecevit’in popülizminin hedefi sadece merkez sağcı AP değildir. Ecevit için DP ve AP’nin yükselişine sebebiyet veren en önemli etkenlerden biri “halkı anlamayan özentici ve aktarmacı, sahte solcu aydınlar[dır]” ve bunların karşısında halka saygı duyan ve halkla bütünleşik gerçek solcular gereklidir (Erdoğan, 1998, ss. 29-30; Yetkin, 2010, ss. 66). Fakat merkez sağcı DP ve AP’nin aksine, merkez solcu Ecevit ve CHP’sinin popülizminde milli irade tahayyülü hor görülmuş, dışlanmış halkın siyasal güçlenmesi olarak değil, ekonomik kalkınması olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda, ortanın solu fikri işçilere, köylülere ve gecekonduculara sosyal adaleti ve eşitliği getirmeyi amaçlamaktaydı (Esmer, 2008, ss. 70, 78). Mesela, Ecevit CHP’sinin köy-kent projesi ülkede tarımsal verimliliğin artmasını, köylüye şehirleşmenin getirdiği ulaşım, iletişim ve sosyal hizmetlerinin ulaştırılmasını ve tarıma dayalı küçük ve orta boy sanayileşmenin geliştirilmesini hedefleyen sade bir ekonomik kalkınma önermesi değildi (Aydın ve Taşkın, 2016, s. 247). Bu aynı zamanda, tek parti iktidarı döneminde CHP’nin *halka rağmen halk için* hareketinin artık *halkla beraber halk içinci* bir karakter kazanmasıydı (Toprak, 1992, s. 58).

Demirel ve AP’nin DP’den devraldığı merkez sağcı popülizmin karşısında kalan ikinci popülist ideoloji ise Necmettin Erbakan liderliğindeki *Milli Görüş* hareketidir (Aytaç ve Elçi, 2019, s. 93). Öncelikle, Erbakan’ın fikir dünyasında halk değil, millet kavramı vardır ve bu millet sadece Türkleri değil, aynı inanç etrafında

bütünlenmiş Müslüman ümmetini içermektedir (Aslandaş ve Bıçakçı, 2006, s. 154). Bu bakımdan, Erbakan'ın *Milli Görüş*'ünde İslam milletinin adil düzen arayışı içerisinde karşısında durduğu "statükonun elitleri" kapitalist, Siyonist Batı devletleri (ABD, İsrail ve Avrupa Ortak Pazarı) ve bu devletlerin ülkemizdeki iş birlikçisi AP ve CHP'dir (bkz. Kamrava, 1998, ss. 288-289; White, 2007). Öncelikle, Erbakan için ülkenin sanayileşmesi bir savaş, var olma veya yok olma meselesiydi. Türkiye bu iktisadi savaşı "dış güçlere" ve "bir takım Siyonist lobiler[e]" karşı vermektedir (Türk, 2018). Böylesi bir şemada da Erbakan için AP ve CHP *taklitçi* [birer] *ikizlerdi*. AP ve CHP "sığ, anlayışsız, kopya işi" ile batılılaşmayı hedeflemekteydi ve bu gayede ülkeyi dışa bağımlı, işsizliği, baskıcı rejimi, borçları artmış, bölünmüş ve dış güçlerin sömürüsüne açılmış hale getirmişlerdi (Türk, 2018, s. 135).

Erbakan bu elit tanımını sıradan vatandaşa en basit ve en ulaşılabilir yollarla aktarabilmekteydi. Örneğin, Erbakan'ın Sultanahmet Meydanı mitinglerinden birinde dağıttığı *Taklitçi İkizlerin Parası*¹⁸ oyuncak para figürüne baktığımızda şunları görmekteyiz: paranın sağ tarafında sağ gözü bantlı CHP'li Ecevit, sol tarafında sol gözü bantlı AP'li Demirel vardır. Paranın ortasında (Ecevit ve Demirel için) *ikisi de materyalist, batıya bağlı, taklitçi, vergiyi fakirden alır, krediyi zengine verir, ortak pazarcı, montajcı ve gazozcu* denir. Paranın sağ üst ve sol altında *IMF siyonu* yazar ve orta alt kısmında Siyonizm'in fikirsel kurucusu *Teodor Hezl* adı ve imzası ve II. Abdülhamit'ten Filistin topraklarını satın almayı talep eden İtalyan Hahambaşı *Emanuel Karaso* adı ve imzası yer alır. Ayrıca, Demirel'in merkez sağcı popülizmi gibi, Erbakan'ın İslamcı popülizmi de sol ideolojinin karşısında durmaktadır. Fakat Erbakan için sadece CHP değil, AP de materyalist olduğu için soldur ve Demirel de "süratle komünizme giden bir zihniyet treninin içine oturmuş, komünizme giderken ben komünizme karşıyım şarkısını söyleyen gafil [bir] adam[dır]" (Türk, 2018, s. 138).

1980'ler ve 1990'larda ise Türkiye, ANAP lideri Turgut Özal'ın faydacı siyasal popülizmiyle tanışacaktı. Ancak, Özal'ın popülizmi ile ilgili tartışmalar mevcut olsa da (Taşkın, 2012), bazı çalışmalar Özal'ın kısmi olarak otoriter, kısmi olarak da muhafazakâr bir popülizmi olduğuna değinir (bkz. Yıldız, 2018, ss. 42-54). Demirel gibi Özal'ın halk kavramı da Müslüman-Türk halkıydı fakat Özal'ın fikir dünyası otoriter, milliyetçi-muhafazakâr bir popülizmi barındırmaktaydı (Bora ve Erdoğan, 2003, ss. 644). Özal'ın otoriter popülizminin payandası elit karşıtlığı ve bununla paralellik gösteren temsili demokrasi karşıtlığıdır (ya da doğrudan demokrasi taraftarlığıdır). Özal için elitler ülkeyi derin bir anarşiye, kaosa, yoksulluğa ve yokluğa iten 12 Eylül 1980 darbesinin yasaklı eski siyasetçileridir. Bu elitler Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Bülent Ecevit ve Alparslan Türkeş'dir. Özal hem bu elitler hem de ordu ile angaje olurken referandumlara sıklıkla başvurmuş ve temsili demokrasi organlarının yetki ve denetimini es geçmeye çalışmıştır. Bu durumun ilki, ordunun siyasi yasakları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) çözmekten yana olmasına karşın, Özal'ın bu sorunu 1987 yılındaki referandum ile çözmek istemesinde görülmüştür (Ahmad, 1995, ss. 274). Yine, 1989 yerel seçimlerini 1 yıl erkene çekmek için gerçekleştirilen 25 Eylül 1988 referandumu da halka doğrudan, referandumla gitme yönelimine başka bir örnektir. Ayrıca, Özal'ın Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK'larla) meclisi pas geçerek karar almayı seçmesi ve meclis denetimini dışlaması otoriter popülizmini kemikleştirmiştir (Yıldız, 2018, ss. 43-44). Özal'a göre elitlerin karşısında *halkın akliselimini* sadece ve sadece kendisi gerçekleştirebilirdi ve bunun için de halka doğrudan, referandumla gitmek gerekirdi:

Bugün televizyonlarda boy gösterenler 1970-1980 arasında iktidarda olanlardır. Hiç farklı değildir. Vergi kanunu çıkarmadılar. Sonunda ülke 1979'da yokluklar içinde kaldı. O zaman bunu değiştirmek için Özal geldi. Ama bugün aynı hataya düşerseniz, aynı yanlışı yaparsanız beş tane Özal da gelse kurtaramaz. Ama benim vatandaşım akıllıdır kimin ne yaptığını bilir. Bunlar mı karşımızda olanlar? Bu eski siyasilere hiç önem vermiyoruz. Onların hesabını millet görecektir zaten.

¹⁸ Bkz. <https://www.pingudumuzayede.com/urun/831610/taklitci-ikizlerin-pa>

Önümüzde iki konuşma daha var. Bunları çok iyi dinleyin. Çok önemli şeyler söyleyeceğim. Bu sokaklar neydi? Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir dediğimiz zaman, bunu yapıyor muyuz? Bunları yapmamız için ne lazım, onları söyleyeceğim. Bunlar ezeli muhaliftir. İktidarı görmezler. Bir insanın yüzünde meymenet yoksa kesin SHP’lidir... Benim eski patron [Süleyman Demirel] bangır bangır bağırıyor. Ona sormak lazım. Hükümetteyken bu milleti 70 sente muhtaç etmediniz mi?... Bu millet bunların elinden dokuz sene az mı çekti. 21. Asırda Türkiye, Avrupa ülkesi gibi olacak. Bu mu memleketi kötü idare etmek? Yoksa eski devirler mi? (Milliyet, 24.03.1989; Yetkin, 2010, s. 74)

Fakat *halkın akliselimini* gerçekleştirmek isteyen Özal’ın kendisini halktan birisi olarak da göstermesi gerekmektedir. Bu aşamada da İslam temelli muhafazakâr popülizmi görmekteyiz. Özal’ın muhafazakâr popülizminde elitler “laik Kemalist bürokrasidir.” Özal Çankaya Köşkü’nde Cuma namazlarını kılarak, Ramazan aylarında iftar davetleri vererek, Diyanet İşleri Başkanı’nın protokoldeki yerini yükselterek, Menzil Şeyhi’nin sürgününün sonlandırılmasını talep ederek, Balkanlar ve Türki Cumhuriyetlerdeki ziyaretlerinde Cuma namazı kıлып, cami ve türbe ziyaret ederek, başı örtülü annesi (Hafize Özal’la) Doğu ve Güney Doğu gezilerine çıkarak hem muhafazakâr halktan biri görünümü çizmektedir hem de “Kemalist bürokrasinin” siyasetten dışladığı dinci kesimleri siyasete yönlendirmektedir (Yıldız, 2018, ss. 52-54).

Kamrava’ya (1998, s. 279) göre Türkiye’deki siyasal yapı her dönemde popülist bir partinin çıkmasına ve güçlenmesine olanak sağlayacak doğadadır. Çünkü Türkiye’de parti siyaseti her zaman bir elit olgusu olmuştur. Siyaset alanı sürekli milli güvenlik vb. gerekçelerle kısıtlanırken sistem de belli aktörleri dışlamıştır. Bu sebeple demokratik hoşgörülü siyasal kültür hiçbir zaman gerçek anlamda yeşerememiştir. Bu bağlamda, eski Refah Partili (RP) İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti 2000’lerin popülizmine yön vermiştir.

1999 yılında okuduğu bir şiir dolayısıyla 10 ay hapse mahkûm edilen Erdoğan hem mevcut siyaset alanının hem de eski partisi RP’nin dışında bırakılmış bir siyasal figürdü. Burada, “siyasal statükonun” Erdoğan’ı dışlaması Erdoğan’a kendi mağduriyetinin aslında milletin yıllardır süregelen mağduriyeti olduğunu söylemesine imkân vermiştir:

Benim hikâyem kişisel hikâye olmaktan çıkmıştır. Artık bu hikâye milletin hikâyesidir. Millet durdurulabilir mi? Şimdi 3 Kasım daha da bir önem kazanmış durumda. Ya millet kazanacak, iktidar olacak. Ya da millete tepeden bakan, Anadolu’ya yabancı baskıcı ve dayatmacı azınlık bir grubun saltanatı devam edecek. Karar verme yetkisi milletindir ve yeter karar milletindir (Erdoğan, 25.10.2002¹⁹).

Menderes (DP) ve Demirel (AP)’de laik, güçlü, otoriter sivil-asker bürokrasinin merkezine karşı birleşen popülist ideolojinin benzerini Erdoğan’da da (AK Parti’de de) gözlemlemekteyiz (Aytaç ve Elçi, 2019). Yine Demirel ve Özal örneklerinde olduğu gibi Erdoğan’da da sürekli millete, milli iradeye ve halkın akliselimine referanslar vardır (Akman, 2010, ss. 8-9). 2007’deki 367 krizi, Cumhuriyet Mitingleri ve e-muhtırası ile 2008’deki AK Parti kapatma davası örnekleri milli iradenin yegâne temsilcisinin sadece Erdoğan-AK Parti olduğu ve bu iradeyi korumanın en güvenli yolunun da erken seçimlerle (2015) ve referandumlarla (2007, 2010, 2017) doğrudan millete gitmek olduğu yönelimini pekiştirmiştir:

¹⁹ Bkz. <https://www.yenisafak.com/arsiv/2002/ekim/25/politika.html>

Bunlar şimdi şu parlamentonun içinde seçime tahammül edemiyor. “Hadi millete gidelim,” ona da tahammül edemiyor. Ne istiyorsunuz arkadaş, ne istiyorsun? Yan yana koyuyoruz olmuyor, alt alta koyuyoruz, olmuyor. Ne istiyorsunuz yahu? Şunu söyleyin: Bana göre, bunlar demokrasiyi hazmedebilmiş değiller. Ve şu anda bunlar, demokrasiyi hazmedememenin maalesef, istikametini bu noktada belirleyememenin şaşkınlığı içindeler... Çok açık anlaşılmaktadır ki asıl tahammül edilemeyen milli iradedir, milletin söz sahibi olmasıdır. Çok partili hayata geçildiğinde o zaman “yeter söz milletindir” diyenler, bu ülkede gümbür gümbür iktidara gelmişti Menderes ile birlikte. Şimdi biz 3 Kasım’da ne dedik hatırlayın. Önce “yeter söz milletindir” süreci başlamıştı, şimdi “yeter karar milletindir” dedik ve yola böyle devam ettik. Şimdi bunu söylüyoruz; yeter, karar milletindir... Millete gideceğiz. Cumhurbaşkanlığında da genel milletvekilliği seçimlerinde de... (Erdoğan, 16.05.2007²⁰)

Burada, 2010 yılını kırılım olarak görmekteyiz. Bu kırılıma göre de hem Erdoğan’ın milli iradenin karşısına yerleştirdiği elit tanımının değiştiğini ve hem de popülizminin daha otoriterleştiğini gözlemlemekteyiz. 2010 referandumunu ile beraber yargının bağımsızlığı ve Balyoz ve Ergenekon davaları ile de ordunun sivil siyasetteki vesayeti gittikçe zayıflamıştır (Selçuk, 2016, s. 576). Böylelikle, “ordu ve yargının vesayetinden” de bağımsız kalan AK Parti artık tam anlamıyla tek parti iktidarındır. Fakat, iktidarı tamamen elinde bulunduran bir popülist parti artık kendisi statüko olduğu için kimi elit olarak tanımlar sorusu yazını çokça meşgul etmiştir. Gözlemlenen odur ki, iktidardaki popülist parti için elitler artık düşman dış güçler ve onların iç siyasetteki iş birlikçileridir.²¹ Bu yönelim 2010 sonrasında iktidarı tamamen elinde tutan Erdoğan ve AK Parti için de geçerlidir. 2011’de MİT – İmralı arasındaki Oslo görüşmelerinin basına sızdırılması, 2012 MİT krizi, 2013 Reyhanlı saldırısı ve Gezi protestoları, 17-25 Aralık 2013 süreci, 2014 MİT turları krizi, 6-8 Ekim 2014 Kobane olayları, 2015-2016 yıllarındaki terörist saldırıları ve 15 Temmuz 2016 darbe kalkışması ve saldırılarının failleri FETÖ, PKK ve DAEŞ gibi dış devletlerin desteklediği terör örgütleridir.²² Erdoğan için muhalefetteki diğer tüm siyasal aktörler ve iş dünyası bu dış güçlerin terör ağının siyasetteki ve ekonomideki diğer sacayaklarıdır ve KHK’larla, Olağan Üstü Hallerle (OHAL), eski ve yeni medya platformları aracılığıyla, müdahaleci ekonomi politikalarıyla, milletinle beraber karşı konulmalı ve mücadele edilmelidir (Aytaç ve Elçi, 2019):

CHP, İYİ Parti, HDP, Saadet ittifakının en önemli hedefi, AK Parti düşmanlığı. Teröre mesafe koymayan bu 4’lü çeteye şunu hatırlatıyorum; Er veya geç eriyeceksiniz, biteceksiniz... Millet sizin yaptıklarınızı affetmeyecek. Bu dörtlünün bırakın azami müşteregini asgari müşterekleri var mı? CHP ile HDP arasında müşterekler olabilir. Zaten CHP, PKK ve FETÖ’ye teslim edilmiş... (Erdoğan, 16.02.2019²³).

²⁰ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-demokrasinin-agirligini-tasimak-bizim-icin-onurdur-6524360>

²¹ Benzer örnekler Polonya ve Macaristan’da da görülmektedir (bkz. Kreko ve ark., 2018, ss. 13).

²² Bkz. <https://www.setav.org/24-haziran-secimleri-milli-irade-ve-karsitlari/>

²³ Bkz. <https://www.takvim.com.tr/ekonomi/2019/02/16/erdogan-chp-fetoye-ve-pkky-teslim-edildi>

Sonuç olarak: Türkiye’deki Siyasi Partilerin Popülist Eğilimlerinin Karşılaştırması

Peki, neredeyse modern Türkiye siyasetinin başlangıcından günümüze kadar irdelediğimiz popülist eğilimler, yazında diğer ülkelerde görülen popülizmle ne ölçüde benzerlik ve farklılıklar göstermektedir? Öncelikle Türkiye’deki popülist ideolojilere yakından baktığımızda üç farklı koldan ilerleyen halk tanımını gözlemlemekteyiz. Bu tanımlamalardan ilki 1960-70’lerde CHP’nin benimsediği “sıradan insanlardır”. CHP için bu sıradan insanlar köylüler, işçiler ve şehirde tutunmaya çalışan gece kondu sakinleridir. Kuramsal olarak bu sıradan halk tanımı, genel popülizm yazınında, özellikle Latin Amerika’da gördüğümüz, dominant kültür tarafından ezilen, küçük görülen sıradan insanlara (*the common people*) yakın durmaktadır (bkz. Panizza, 2005). Şunu da belirtmek gerekir ki, 1950’lerin DP popülizmi ile 1960-70’lerin CHP popülizmi yazında farklı alt tipolojilere düşmektedir. DP köylü halkı temel alan popülizmle köycü popülizm (*agrarian populism*) sınıfına yakındır (alt tipolojiler için bkz. Mudde ve Kaltwasser, 2015). İkinci Dünya Savaşı’nın ertesinde Avrupa’da DP gibi köylü halkı temel alan diğer birçok köycü popülist parti ülkelerinde başat aktör olabilmüş ve sonrasının siyasal tutum ve davranışlarını değiştirebilmiştir. Bu partilerin içerisinde en dikkat çeken Fransa’daki *devlet hikmetini* özellikle mali sebeplerden dolayı eleştiren ve sömürücü entelektüellere karşı *halk[ın] çocuğu* olarak karşı duran Pierre Poujade ve Poujade Hareketi’dir.²⁴ 1960-70’lerin CHP’si ise solcu popülizmle, özellikle Latin Amerika’da görülen, sosyal-ekonomik popülizme (*socioeconomic populism*) daha yakın durmaktadır. Bu bakımdan 1960-70’ler CHP’si gibi, Latin Amerika’da da (1929 Büyük Buhranından sonra) işçi sınıfıyla beraber bütün ezilen halklara seslenen iki başat sosyoekonomik popülist parti vardır ve bunlar Arjantin’deki Juan Domingo Peron’la, Brezilya’daki Getulio Vargas’tır (bkz. Toprak, 2017, s. 3).

Türkiye’deki popülist halk tanımlamasının ikinci ve belki de en güçlü kolu ise DP, AP ve ANAP’ın takip ettiği milli irade (*national will*) ve halkın akliselimi (*common sense*) çizgisidir ve bu tanım yazında halkı egemen (*the people as sovereign*) gören görüşe denk gelmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2015). Popülist egemen halk tanımında halk homojen ahlaklı bir bütündür ve bu bütünün ortak duyusunun ve akliseliminin (*common sense*) gerçekleştirilmesi asıl demokrasidir. Akliselimin üstünde azınlıkları koruyan anayasal haklar ise ‘gayri-demokratik’ kurumlardır (Mudde, 2010, s. 1175). Bu popülist egemen halk tanımının öngördüğü otoriterliği Türkiye özelinde DP ve AK Parti örneklerinde görmekteyiz. Avrupa’da ise bu tanımı kullanan ve mevcut demokratik kurumları sorgulayan en bariz siyasal aktör Front National (FN)’dir (bkz. Sural, 2002, s. 147). Yine yukarıda bahsettiğimiz tarihsel gelişmeleri değerlendirdiğimizde DP popülizmi Canovan’ın (1981, s. 229), seçkin ilericilere karşı gösterilen tepkisel-tutucu popülizmine (*reactionary populism*) denk gelmekteydi (Özkan, 2004, s. 34).

Türkiye’deki popülist halk tanımlamasının üçüncü kolu ise Milli Görüş’ün lideri Erbakan’ın İslam milleti (ümme) tanımlamasıdır. Yazında bu tanıma en yakın kalan yaklaşım halkı bütün bir ulusal topluluk olarak gören (*peoples as nations*) kavramıdır (Mudde ve Kaltwasser, 2015; Canovan, 1984). Yazında ulusal topluluk olarak görülen halk Hollandalılar, Brezilyalılar, Macarlar gibi tekil ülkelerle sınırlı iken Erbakan’ın popülizminde halk sınırlar ötesi, dini bir topluluktur. Hadiz’e (2014, ss. 5-6) göre ise Endonezya, Mısır ve Türkiye gibi Müslüman ağırlıklı nüfusa sahip ülkelerde Soğuk Savaş’ın ertesinde yeni bir İslami popülizm gelişmektedir. Bu popülist akımın halkı, millet veya akliselimden ziyade, ümmettir. Endonezya’daki Adalet ve Refah Partisi ile Mısır’daki Müslüman Kardeşler bu yönelime birer örnek oluştururlar. Şunu da not etmek gerekir ki, Hadiz (2014, ss. 4-6, 10, 15-16) araştırmasında Türkiye’deki İslami popülist parti olarak Fazilet veya Saadet Partisi’ne hiç bakmazken bunun yerine AK Parti’ye odaklanmıştır. Ayrıca, AK Parti’nin İslam’a dayalı muhafazakâr ahlak tanımı vurgusuna önem atfetmektedir. Fakat Hadiz kendi geliştirmiş olduğu Yeni İslami popülizm tanımının kurucu elementi olan ümmet vurgusunu AK Parti’de görüp görmediğini tartışmamıştır. Hadiz gibi Ateş de (2017, ss. 112-113, 120-121) AKP’yi Türkiye’deki İslamcı popülist parti olarak tanımlamaktadır. Bunun arkasında AK Parti’nin popülist söyleminin İslam’a dair referanslarını

²⁴ Poujade Hareketi’nin doğuşunun iktisadi, mali ve siyasi sebepleri için bkz. Bulutoğlu, 1958, ss. 173-186.

göstermektedir. Benzer bir tanımlamayı Kırdış ve Drhimeur'da da (2016, ss. 7-9) okumaktayız. Erdoğan-AK Parti'nin söylemindeki İslam referansları *halkın akliseliminin* içerisindeki bastırılan dini duygulara seslenme olarak ifade edilebilir. Ancak, AK Parti'nin popülizmin İslamcılıkla olan ilişkisini tartışan güncel yazında ilgili çalışmalar mevcuttur (ör., Park, 2018; Yabancı ve Taleski, 2018; Yılmaz ve Bashirov, 2018).

AK Parti ise hem DP-AP çizgisi hem de Milli Görüş'ün popülizmini harmanlamış bir siyasi parti olarak karşımıza çıkmaktadır. AK Parti, sadece Türkiye'deki elitler tarafından ezilmiş ve hor görülmüş İslam milletinin değil aynı zamanda dünyanın dört bir yanında ezilen Müslümanların da sesi olduğunu iddia eden bir siyasi partidir. AK Parti'ye göre sadece sivil-asker elitler değil, uluslararası kuruluşlar, lobiler, süper güçler eşitsiz bir sömürge sistemi yaratmış ve bu sistem Müslümanları hem Türkiye'de, hem dünyada ezmektedir. AK Parti sadece Türkiye'deki seküler sistemi koruyan sivil-asker elitleri değil, aynı zamanda, örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki beş daimi üyenin hegemonyasını da "Dünya beşten büyüktür" sloganı ile eleştirmektedir (Aytaç ve Elçi, 2019, s. 99).

Son olarak, Türkiye'deki siyasal popülizmin karşı çıktığı "statüko elitlerinin" tanımı partilerin muhalefette veya iktidarda olup olmamalarına ve sağ-sol ideolojik pozisyonlarına göre değişiklik göstermektedir. Muhalefette ve iktidar olup olmamasına bakmaksızın, 1960-70'ler CHP'si gibi merkez solcu popülist bir parti için "statükonun elitleri" iç siyasetteki siyasal-ekonomik egemen sınıflardır. Diğer yandan, 1946 DP'si gibi muhalefette olan ya da 2011 öncesi AK Parti gibi iktidarda olan ama "sivil-asker bürokrasi vesayeti" altında kalan merkez sağcı partiler için de "statükonun elitleri" güçlü laik sivil asker bürokrasi, CHP, İstanbul aydınları gibi iç siyasetteki etkili aktörlerdir. Fakat, 2010 sonrası AK Parti gibi iktidarını sağlamlaştırmış popülist hükümet partileri artık statükonun temel bir aktörü olmuştur ve karşı durulacak "statüko eliti" olarak dış siyasetteki elitleri, güçlü devletleri, düşmanları ve bu güçlerin iç siyasetteki iş birlikçilerini tanımlamaktadırlar.²⁵

Ancak, bu yönelim sadece Türkiye'ye has bir gelişme değildir. Örneğin, Macaristan'daki sağcı popülist hükümet partisi Fidesz (*Fiatal Demokraták Szövetsége*) lideri Viktor Orbán için elitler artık Macar milletinin egemenliğine ket vurmak isteyen Avrupa Birliği'dir (Batory, 2016, ss. 289-290). Yine, 2015-2019 arasında hükümette olan sol popülist Syriza'nın (*Synaspismós Rizospastikís Aristerás*) lideri Alexis Tsipras için de elitler Yunanlıları kontrol altına almak isteyen Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ve Alman Finans Bakanı Wolfgang Schäuble vb. dış aktörlerdir (Aslanidis ve Kaltwasser, 201, s. 1080). 2017 genel seçimlerinde Avusturya koalisyon hükümetinin bir parçası olan FPÖ de Almanya ve Avrupa'daki diğer hükümetler ile İsrail'i, Avusturya'nın egemenliğine müdahale etmek isteyen dış aktörler olarak tanımlamaya başlamıştır (Taggart ve Kaltwasser, 2016, s. 356)²⁶.

AK Parti ile yeni bir kimlik kazanmış olan Türkiye popülizminin gelecekte nasıl bir düşünsel evrilimden geçebileceğini kestirmek kolay değildir. İktidarını sağlamlaştıran parti sistemi içindeki rakiplerini meşruiyet sınırları dışına konumlandırarak bir yeni çerçeve geliştirerek siyasi kutuplaşmayı besleyen bu yeni popülizmin karşısına nasıl bir düşünsel rakip çıkabilir? Mevcut kutuplaşma ve siyasal rekabet şartlarında bu rakip çevrelerin bir şansı olabilir mi? Yoksa popülist partilerin karşısında ancak yine bir başka popülist akım mı gerek düşünsel gerek demokratik siyaset pratiğinde ayakta durabilir? Bu soruların cevaplarını şu an için veremiyoruz. Ancak Türkiye tecrübesi popülist geleneğin anlaşılmasında önemli ipuçları sağlamaya devam edecektir.

²⁵ Buradaki tek istisna Milli Görüş lideri Erbakan'ın İslamcı popülizminin en başından beri "statüko elitlerini" Siyonist Batı devletleri ve bu devletlerin ülke içerisindeki iş birlikçileri olarak tanımlamasıdır. Erbakan'ın İslamcı popülizminin temelinde devletlerarası bir kitle olan ümmet esas alındığı için, böylesi bir uluslararası elitler tasavvuru kuramsal olarak anlaşılabilir görünmektedir.

²⁶ Ayrıca, bkz. <https://blog.politics.ox.ac.uk/making-enemies-the-silberstein-affair-and-the-austrian-election/>; <https://www.rt.com/news/459703-germany-austria-scandal-crusade/>

Kaynakça

- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi sürecinde Türkiye: 1945-1980*, (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayınevi.
- Akman, C. A. (2010, Haziran). *Beyond the ballot box: Turkish democracy under tension between idealism and populism*, Canadian Political Science Association Konferansında sunulan bildiri, Montreal, Kanada. Erişim adresi: <https://www.cpsa-acsp.ca/papers/2010/Akman.pdf>
- Albertazzi, D., ve McDonnell, D. (2008). *Introduction: The sceptre and the spectre*. D. Albertazzi, ve D. McDonnell (Ed.), *Twenty-first century populism* (s. 1-11) içinde. London: Palgrave Macmillan.
- Altan, C. (2005). Populism and Peasant Iconography: Turkish painting in the 1930s. *Middle Eastern Studies*, 41(4), 547-560. <https://doi.org/10.1080/00263200500119266>
- Aslanidis, P., ve Kaltwasser, C. R. (2016). Dealing with populists in government: the SYRIZA ANEL coalition in Greece. *Democratization*, 23(6), 1077-1091. <https://doi.org/10.1080/13510347.2016.1154842>
- Aslandaş, A. S., ve Bıçakçı B. (2006). *Popüler siyasi deyimler sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ateş, K. (2017). AKP, Dinsel Popülizm ve Halk-olmayan. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 105-130. Erişim adresi: <https://mulkiyederigi.info/wp-content/uploads/2021/02/MD-2017411.pdf#page=112>
- Aydın, S., ve Taşkın, Y. (2016). *60'tan günümüze: Türkiye tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytaç, S. E., ve Elçi, E. (2019), *Populism in Turkey*. D. Stockember (Ed.), *Populism around the World: A Comparative Perspective* (s. 89-108) içinde. Cham: Springer.
- Barr, R. R. (2009). Populists, outsiders and anti-establishment politics. *Party Politics*, 15(1), 29-48. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354068808097890>
- Başlevent, C., Kirmanoğlu, H., ve Şenatalar, B. (2005). Empirical investigation of party preferences and economic voting in Turkey. *European Journal of Political Research*, 44(4), 547-562. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00238.x>
- Batory, A. (2016). Populists in government? Hungary's "system of national cooperation". *Democratization*, 23(2), 283-303. <https://doi.org/10.1080/13510347.2015.1076214>
- Baykan, T. S. (2017). Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 157-194. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/mulkiye/issue/37214/429474>
- Berlin, I., Hofstadter, R., MacRae, D., Schapiro, L., Seton-Watson, H., Touraine, A., ... ve Worsley, P. (1968). To define populism. *Government and Opposition*, 3(2), 137-179. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/44481863>

- Bora, T., ve Erdoğan, N. (2003). "Biz Anadolu'nun bağıryanık çocukları..." *Muhafazakâr popülizm*. T. Bora, ve M. Gültekingil (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık kitabı içinde (s. 632-644), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bos, L., Schemer, C., Corbu, N., Hameleers, M., Andreadis, I., Schulz, A., ... ve Fawzi, N. (2020). The effects of populism as a social identity frame on persuasion and mobilisation: Evidence from a 15-country experiment. *European Journal of Political Research*, 59(1), 3-24. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12334>
- Bulutoğlu, K. (1958). Vergiye karşı tipik bir reaksiyon: Poujade hareketi. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 0(4), 173-197. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuamamk/issue/771/8376>
- Busby, E. C., Gubler, J. R., ve Hawkins, K. A. (2019). Framing and blame attribution in populist rhetoric. *The Journal of Politics*, 81(2), 616-630. <https://doi.org/10.1086/701832>
- Canovan, M. (1999). Trust the people! Populism and the two faces of democracy, *Political studies*, 47(1), 2-16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>
- Canovan, M. (1984). 'People', Politicians and Populism 1. *Government and Opposition*, 19(3), 312-327. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1984.tb01048.x>
- Canovan, M. (1981). *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Canovan, M. (1982). Two strategies for the study of populism. *Political Studies*, 30(4), 544-552. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1982.tb00559.x>
- Çavdar T. (1983). Halkevleri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt. 4, s. 878-884). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (2016). Süleyman Demirel'in Siyasal Hayatı ve Kişisel Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/24697/261204>
- Ecevit, B. (2008). *Demokratik Sol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Elchardus, M., ve Spruyt, B. (2016). Populism, persistent republicanism and declinism: An empirical analysis of populism as a thin ideology. *Government and Opposition*, 51(1), 111-133. doi:10.1017/gov.2014.27
- Elçi, E. (2019). The rise of populism in Turkey: a content analysis. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19(3), 387-408. doi: 10.1080/14683857.2019.1656875
- Erdoğan, N. (1998). Demokratik soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde sol popülizm üzerine notlar. *Toplum ve Bilim*, 78, 22-37. Erişim adresi: <http://www.korotonomedy.net/kor/index.php?id=6,39,0,0,1,0>

- Erdoğan, E., ve Uyan-Semerci, P. (2020). Against all winds: the populism–nationalism axis in the rhetoric of the Nationalist Action Party. *Reflektif Journal of Social Science*, 1(1), 81-105. doi: 10.47613/reflektif.2020.4
- Esmer, G. T. (2008). Propaganda, söylem ve sloganlarla ortanın solu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 69-85. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/20.500.12397/5369>
- Freeden, M. (1998). Is nationalism a distinct ideology?. *Political Studies*, 46(4), 748-765. doi:10.1111/1467-9248.00165
- Hadiz, V. R. (2014). A new Islamic populism and the contradictions of development. *Journal of Contemporary Asia*, 44(1), 125-143. <https://doi.org/10.1080/00472336.2013.832790>
- Haspolat, E. (2011). Meşruiyetin üç halkçılığı ve Kemalist halkçılığa etkileri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, 557-584. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000336
- Hawkins, K. A. (2010). *Venezuela's Chavismo and Populism in comparative perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hawkins, K. A., Carlin, R. E., Littvay, L., ve Kaltwasser, C. R. (Eds.). (2018). *The ideational approach to populism: Concept, theory, and analysis*. London: Routledge.
- Hervik, P. (2012). Ending tolerance as a solution to incompatibility: The Danish 'crisis of multiculturalism'. *European Journal of Cultural Studies*, 15(2), 211-225. <https://doi.org/10.1177/1367549411432024>
- Ionescu, G., ve Gellner, E. (Eds.). (1969). *Populism: its meaning and national characteristics*. New York: Macmillian.
- İlgazi, A. (2002). Atatürk'ün halkçılık anlayışının Türkiye'nin çağdaşlaşmasındaki rolü ve önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 157-176. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/musbed/issue/23508/250462>
- Kaltwasser, C. R. (2014). The responses of populism to Dahl's democratic dilemmas. *Political Studies*, 62(3), 470-487. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12038>
- Kaltwasser, C. R., ve Van Hauwaert, S. M. (2020). The populist citizen: Empirical evidence from Europe and Latin America. *European Political Science Review*, 12(1), 1-18. doi:10.1017/S1755773919000262
- Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., ve Ostiguy, P. (Ed.). (2017). *The Oxford handbook of populism*. New York: Oxford University Press.
- Kamrava, M. (1998). Pseudo-democratic politics and populist possibilities: the rise and demise of Turkey's Refah party. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25(2), 275-301. <https://doi.org/10.1080/13530199808705669>

- Karaömerlioğlu, M. A. (2009). Tek Parti Döneminde Halkçılık. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, (Cilt. 2, s. 272-283). İstanbul: İletişim.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2001). Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Halkçılık. *Toplum ve Bilim*, 88, 163-187. Erişim adresi: <https://psi203.cankaya.edu.tr/uploads/files/Karaomerlioglu,%20Halkcilik.PDF>
- Kirdiş, E., ve Drhimeur, A. (2016). The rise of populism? Comparing incumbent pro-Islamic parties in Turkey and Morocco. *Turkish Studies*, 17(4), 599-617. <https://doi.org/10.1080/14683849.2016.1242068>
- Köker L. (2007). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kreko, P., Molnar, C., Juhasz, A., Kucharczyk, J., ve Pazderski, F. (2018). *Beyond populism: Tribalism in Poland and Hungary*. Macaristan: Political Capital Institute. Erişim adresi: http://turkishpolicy.com/files/articlepdf/beyond-populism-political-tribalism-in-polandand-hungary_en_4755.pdf
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. London, New York: Verso.
- March, L. (2017). Left and right populism compared: The British case. *The British Journal of Politics and International Relations*, 19(2), 282-303. <https://doi.org/10.1177/1369148117701753>
- Mardin, Ş. (1973). Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics? *Daedalus*, 102(1), 169-190. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/20024114>
- Moffitt, B. (2015). How to perform crisis: A model for understanding the key role of crisis in contemporary populism. *Government and Opposition*, 50(2), 189-217. <https://doi.org/10.1017/gov.2014.13>
- Moffitt, B., ve Tormey, S. (2014). Rethinking populism: Politics, mediatisation and political style. *Political studies*, 62(2), 381-397. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12032>
- Mosca, L., ve Tronconi, F. (2019). Beyond left and right: the eclectic populism of the Five Star Movement. *West European Politics*, 42(6), 1258-1283. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1596691>
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. (2010). The populist radical right: A pathological normalcy. *West European Politics*, 33(6), 1167-1186. <https://doi.org/10.1080/01402382.2010.508901>
- Mudde, C., ve Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.

- Mudde, C., ve Kaltwasser, C. R. (2015). Vox populi or vox masculini? Populism and gender in Northern Europe and South America. *Patterns of Prejudice*, 49(1-2), 16-36. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2015.1014197>
- Müller, J. W. (2014). The people must be extracted from within the people. *Constellations*, 21(4), 483-493. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12126>
- Neziroğlu, İ., ve Yılmaz, T. (2014a). *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları: Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi* (Cilt. 4) içinde. Ankara: TBMM Basımevi.
- Neziroğlu, İ., ve Yılmaz, T. (2014b). *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları: Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi* (Cilt. 6) içinde. Ankara: TBMM Basımevi.
- Oliver, J. E., ve Rahn, W. M. (2016). Rise of the Trumpenvolk: Populism in the 2016 Election. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 667(1), 189-206. doi:10.1177/0002716216662639
- Önder, M. (1972[1923]). İzmir yollarında: Atatürk'ün batı anadolu gezisi, 14 Ocak 1923-20 Şubat 1923. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Öniş, Z. (2004). Turgut Özal and his economic legacy: Turkish neo-liberalism in critical perspective. *Middle Eastern Studies*, 40(4), 113-134. doi: 10.1080/00263200410001700338
- Özden, M. (2006). Türkiye'de Halkçılığın Evrimi 1908-1918, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 89-100. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/manassosyal/issue/49949/640124>
- Özkan, F. (2004). 1950'lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi. *Journal of Historical Studies*, 2, 32-47. Erişim adresi: https://www.academia.edu/24397949/1950lerin_Pop%C3%BClizm_A%C3%A7%C4%Is%C4%B1ndan_Bir_%C4%B0ncelemesi
- Panizza, F. (Ed.) (2005). *Populism and the Mirror of Democracy*. Londra: Verso.
- Pappas, T. S. (2016). The specterhaunting Europe: Distinguishing liberal democracy's challengers. *Journal of democracy*, 27(4), 22-36. doi:10.1353/jod.2016.0059
- Park, B. (2018). Populism and Islamism in Turkey. *Turkish Studies*, 19(2), 169-175. <https://doi.org/10.1080/14683849.2017.1407651>
- Pasquino, G. (2008). *Populism and Democracy*. D. Albertazzi, ve D. McDonnell (Ed.), Twenty first century populism (s. 15-29) içinde. Londra: Palgrave Macmillan.
- Rooduijn, M., ve Pauwels, T. (2011). Measuring populism: Comparing two methods of content analysis. *West European Politics*, 34(6), 1272-1283. <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.616665>

- Selçuk, O. (2016). Strong presidents and weak institutions: populism in Turkey, Venezuela and Ecuador. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(4), 571-589. <https://doi.org/10.1080/14683857.2016.1242893>
- Spruyt, B., Keppens, G., ve Van Droogenbroeck, F. (2016). Who supports populism and what attracts people to it?. *Political Research Quarterly*, 69(2), 335-346. <https://doi.org/10.1177/1065912916639138>
- Stanley, B. (2008). The thin ideology of populism. *Journal of political ideologies*, 13(1), 95-110. doi: 10.1080/13569310701822289
- Stavrakakis, Y., ve Katsambekis, G. (2014). Left-wing populism in the European periphery: The case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19(2), 119-142. <https://doi.org/10.1080/13569317.2014.909266>
- Sunar, İ. (1983). *Demokrat Parti ve Popülizm*. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (Cilt 8, s. 2076-2086) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunar, İ. (1990). Populism and patronage: The Demokrat Party and its legacy in Turkey. *Il Politico*, 745-757. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/43101143>
- Surel, Y. (2002). *Populism in the French party system*. Y. Meny, ve Y. Surel (Ed.), Democracies and the Populist Challenge (s. 139-154) içinde. Londra: Palgrave Macmillan.
- Taggart, P. (1995). New populist parties in Western Europe. *West European Politics*, 18(1), 34-51. <https://doi.org/10.1080/01402389508425056>
- Taggart, P., ve Kaltwasser, C. R. (2016). Dealing with populists in government: some comparative conclusions. *Democratization*, 23(2), 345-365. <https://doi.org/10.1080/13510347.2015.1076230>
- Taşkın, Y. (2022). *Populism in Turkey: Historical and contemporary patterns*. Tezcür G. M. (Ed.), The Oxford Handbook of Turkish Politics (s. 275-293) içinde. New York, US: Oxford University Press.
- Taşkın, Y. (2012). The conservative populist misrepresentation of Turgut Özal: Seeking legitimacy for the conservative elite. *International Journal of Turkish Studies*, 18(1/2), 63. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/openview/2441484cde7f9620fc2dc31b88c39040/1?pqorigsite=gscholar&cbl=1746339>
- Tekdemir, Ö. (2021). *Left-wing populism in Turkey: The case of HDP*. Christofis N. (Ed.), The Kurds in Erdogan's "New" Turkey: Domestic and International Implications içinde (s. 111-128), New York: Routledge.
- Tindall, G. B. (1972). Populism: a semantic identity crisis. *The Virginia Quarterly Review*, 48(4), 501-518. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26443307>
- Toprak, Z. (2017, Ocak). Janus'un iki yüzü: Popülizm ve demokrasi. *Perspektif*, 257, 32-35. Erişim adresi: <https://perspektif.eu/2017/01/01/janusun-iki-yuzu-populizm-ve-demokrasi/>

- Toprak, Z. (2013). *Türkiye’de popülizm 1908-1923*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Z. (2002). Türkiye’de ‘Narodnik’ milliyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918). H.C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Ed.), *Türkler* (Cilt 14, s. 801-806). Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yeni Türkiye Yayınları. Erişim adresi: https://www.academia.edu/22786674/T%C3%9CRK%C4%B0YEDE_NARODN%C4%B0K_M%C4%B0L_L%C4%B0YET%C3%87%C4%B0L%C4%B0C4%9E%C4%B0VE_HALK%C3%87ILIK_1908_1918
- Toprak Z. (1992). *Popülizm ve Türkiye’deki boyutları*. Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (Ed.), Tarih ve Toplum: Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan kitabı içinde (s. 41-65), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türk, H. B. (2017). A glance at the constitutive elements of the leader-centered perspective in Turkish politics, *Turkish Studies*, 18(4), 601-623. <https://doi.org/10.1080/14683849.2017.1326824>
- Türk, H. B. (2018). *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1-22. <https://doi.org/10.2307/422412>
- White, J. B. (2007). *Türkiye’de İslamcı kitle seferberliği*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Yabancı, B., ve Taleski, D. (2018). Co-opting religion: How ruling populists in Turkey and Macedonia sacralise the majority. *Religion, State & Society*, 46(3), 283-304. <https://doi.org/10.1080/09637494.2017.1411088>
- Yetkin, B. (2010). *Bir siyasal iletişim tarzı olarak popülizm: Turgut Özal’ın “icraatın içinden” ve Recep Tayyip Erdoğan’ın “ulusa sesleniş” konuşmalarının karşılaştırılmalı incelemesi* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yıldız, A. (2018). Liberalizm-muhafazakârlık sarkacında “informel” bir demokrat: Turgut Özal’dan kalan, *Muhafazakar Düşünce*, 15(55), 39-56. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/muhafazakar/issue/42797/704511>
- Yılmaz, I., ve Bashirov, G. (2018). The AKP after 15 years: emergence of Erdoganism in Turkey. *Third World Quarterly*, 39(9), 1812-1830. <https://doi.org/10.1080/01436597.2018.1447371>

Extended Abstract

Purpose

This article aims to examine how political parties in Turkey have adopted populism since the final period of the Ottoman Empire. We think this study is significant for two reasons. First, from a theoretical standpoint of populism as a thin-centered ideology (see Mudde, 2007), we want to demonstrate that populism is not restricted to a single party or ideology. We think an asymmetric understanding of populism will prevent the scholars' and policymakers' efforts to fully identify the causes and consequences of populist orientation in the Turkish society. Second, we want to reveal that the definitions of the people, the elites, and the people's will are not static in Turkish history. Such non-static definitions suggest that downplaying the evolution of Turkish populism over time and across the left-to-right ideological spectrum will prevent the scholarly comparison of populism dimensions.

Design and Methodology

We applied a theoretically informed comparative historical analysis to survey the three dimensions of populism (e.g., people-centrism, anti-elitism, and people's will) in Turkey. For this qualitative historical inquiry, we used a comprehensive set of primary sources (e.g., artwork, documentary, and speeches) and secondary source materials (e.g., books, book chapters, manuscripts, and newspaper articles) starting from the late Ottoman era to today's Turkey. Our target population comprises all political parties and leaders, starting with the first party organization ruling the country—the Committee of Union and Progress (*İttihat ve Terakki Partisi*). Our sampling of the used materials was non-random yet systematic in incorporating all the publicly available qualitative data into consideration. Therefore, the nature of our design is the historical review by tracing the evolution of the populism dimensions in the speech acts of Ottoman-Turkish politics from the first emergence to the latest development. Our goal is to place Turkish populism research in a historical context, demonstrate similarities and differences with current theoretical developments and identify future research directions. This research does not require ethics committee approval.

Findings

Starting from the late 19th-century Russian populism (*Narodism*) inspired the Ottoman intellectuals, particularly the Committee of Union and Progress members. In turn, these Ottoman intellectuals cultivated a peasant populism in Turkey (İlgazi, 2002; Toprak, 1992; Altan, 2005). The founders of the Turkish Republic later adopted the ideas of these intellectuals, and the Republican People's Party (*Cumhuriyet Halk Partisi*-CHP) embraced populism as a principle. Since then, populism has become an ingrained feature of Turkish politics, and characteristics of populism were embraced by various political parties even after the country's democratic transition.

Nonetheless, people and elites have been defined differently by Turkish left- and right-wing parties and over time. The first definition of the people comes from Turkey's center-right political tradition. These parties, such as the Democratic Party (*Demokrat Parti*-DP) and the Justice Party (*Adalet Partisi*-AP), placed a strong emphasis on the people's will and common sense, defining "the people as sovereigns." The second definition is "common people," which CHP adopted in the 1970s, especially after Bülent Ecevit was elected as the party's

chairman. The CHP's "common people" were the ones whom the economic elites had oppressed. Finally, the *Milli Görüş* (National Outlook) parties, led by Necmettin Erbakan, adopted the view of the Islam nation, which corresponds to the "people as nations" conceptualization in the literature, treating the people as a community (Canovan, 1984).

The AK Party has recently developed a new type of populism by combining the perspectives of center-right parties with *Milli Görüş* ideology. For its supporters, the AK Party is the savior of Turkey's authentic people and all oppressed Muslim people worldwide. For the AKP, while civil-military bureaucratic elites in Turkey hijacked the people's will, international institutions, lobbies, and great powers oppressed Muslim people worldwide through unjust political and economic systems (Aytaç & Elçi, 2019).

In Turkey, besides the undemocratic exclusion, the definition of elites is also influenced by whether parties are in power and where they fall on the ideological left-right spectrum. According to the CHP of the 1970s, the elites were the economically dominant classes who had exploited the people's labor. On the other hand, according to center-right parties such as DP and AK Party (until 2010), civil-military bureaucracy consists of the elites who influence daily politics and obstruct people's will. Foreign powers, terrorist organizations, and their domestic collaborators have emerged as new elites and enemies of the people, particularly since 2010 as the AK Party has become dominant in Turkey and limited the influence of civil-military elites. Based on our reading of the existing research, similar patterns can be seen in Hungary (Batory, 2016) and Greece (Aslanidis, & Kaltwasser, 2016), both have had populist governments.

Research Limitations

The main limitation of this historical review is that the in-depth evolution of populism dimensions in Turkey cannot be supplemented with descriptive and inferential statistics thoroughly in the same study. Even though we provide some qualitative evidence regarding the types of populism in Turkey, we still lack systematic research on how the degree of populism changes over time among various political figures when pre-specified and standardized measures of populism are tested in the elite profiles' speeches. Nevertheless, we believe that our qualitative historical analysis can deliver reference points for further populism studies.

Implications (Theoretical, Practical, and Social)

We suggest two key observable implications of our study. First, the historical pervasiveness of populism dimensions across the ideological left-right spectrum posits that when political elites problematize real or perceived socio-economic and political crises, a populist turn at the population level may occur, which will not be limited to one party or belief system. As a result, some benevolent policies may lead to an overarching populism combining the historical leftist and rightist understandings of people (oppressed working classes and devout Muslims) and elites (authoritarian-exclusionary state officials and foreign governments and lobbies) in the same pot. Second, Turkish political elites' contest to win the definition of the people, the elites, and the general will picture a flexible endurance of populism outside the usual West European contexts. Hence, we believe that the Turkish experience provides new ideas for understanding populism dimensions in non-Western contexts and enriches the literature on the timeline of populist orientation's evolution there.

Originality/Value / Özgün Değer

Our historical study extends prior work on populism in Turkey. First of all, we conduct the first comprehensive study examining the rise of populism in Ottoman-Turkish political figures' speeches throughout history. Previous work's scope focuses on a specific era, leader, or political parties such as Adnan Menderes, Turgut Özal, Bülent Ecevit, or Recep Tayyip Erdoğan. Our research shows that populism in Turkey has a long history in Turkey, stemming from the ideas of late-nineteenth-century Ottoman-Turkish intellectuals and those other leaders, such as Süleyman Demirel and Necmettin Erbakan, using populism to varying degrees. Secondly, our study is the first to consider the alignment between and evolution of the three critical dimensions of populism (e.g., people-centrism, anti-elitism, and people's will) from a historical perspective. Finally, our study is the first to include this in-depth theoretical focus on Turkish populism in a multi-national setting to lay the ground for future comparative historical and political behavior research on populism.

Araştırmacı Katkısı: Ali ÇARKOĞLU (%25), Ezgi ELÇİ (%25), Fatih EROL (%25), Cansu PAKSOY (%25).